

- проміжним і кінцевим продуктом виготовлення;
- устаткуванням та пристроями для виготовлення;
- ємкостями, тарою для зберігання або упаковки підакцизних товарів;
- документами, які містять інформацію про технологію виготовлення, кількість виготовленого і збутого продукту;
- засобами особистої безпеки (рукавички, маски).

При розслідуванні кримінальних проваджень, розпочатих за фактами незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 Кримінального кодексу України) і доведення вини конкретних осіб важливу роль відіграють виявлення і вилучення спеціалістом-криміналістом відбитків пальців рук на пакувальних матеріалах, приладді, що використовується при виготовленні підакцизних товарів. Вилучені об'єкти, предмети необхідно упакувати так, щоб вони не торкалися стінок упаковки.

Отже, передбачених законодавством України та практикою, критеріїв, в яких необхідно залучати спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, не розроблено. Залучаючи спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій слідчому необхідно керуватися принципом практичної доцільності, під якими слід розуміти оптимальне використання спеціальних знань і практичних навиків для отримання максимальної доказової і орієнтуючої інформації із матеріальних і ідеальних слідів злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 №4652-VI. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.

Пономаренко Андрій Станіславович,
старший судовий експерт сектору
почеркознавчих досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ОФОРМЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В останній час все частіше експерти-почеркознавці стикаються з неналежною підготовкою матеріалів, що надаються слідчими та суддями для проведення почеркознавчих експертиз та досліджень. Такий підхід до

призначення судово-почеркознавчих експертиз ускладнює, а у деяких випадках й унеможлиблює проведення повноцінного дослідження.

Тому бажано упорядкувати деякі вимоги до об'єктів, що надаються слідчим/суддею в експертну установу для проведення судової почеркознавчої експертизи/дослідження.

При призначенні судово-почеркознавчої експертизи слідчий або суддя в першу чергу повинен визначити безпосередній об'єкт дослідження: текст, фрагмент тексту, цифровий запис, підпис. Індивідуалізація об'єкту дослідження в постанові/ухвалі про призначення експертизи забезпечується шляхом зазначення реквізитів документа в цілому (найменування, номер і дата виконання). Якщо експертиза рукописного тексту призначається відносно документа, що не містить реквізитів, вказуються початкові і заключні слова досліджуваного тексту, кількість рядків, сторінок та інше.

При дослідженні фрагменту тексту визначаються його повний зміст і місце розташування в основному тексті. Якщо дослідженню підлягає підпис, то в постанові/ухвалі слід вказати прізвище особи, від імені якої вона поставлена, та точне його розміщення в документі (рядок, графа та інше). Слідчий повинен усвідомлювати, що неприпустимо вказувати експерту на безпосередній об'єкт дослідження шляхом обведення підпису або запису олівцем, робити біля них пояснювальні написи і будь-які позначки. У постанові/ухвалі про призначення судової почеркознавчої експертизи повинні бути вказані відомості про відомі обставини, що мають безпосереднє відношення до предмету експертизи, такі, як: умови виконання документа, зразків; вік, стан виконавця тексту (підпису) в момент виконання та інше. Необхідно відзначити, що однією з особливостей методики дослідження підписів від імені реальних осіб є обов'язкове вирішення питання про автентичність підпису. Тому, якщо об'єктом дослідження є підпис від імені реальної особи, але слідство цікавить, чи не виконаний він іншою особою, то при формулюванні питання повинні бути вказані як особа, від імені якої цей підпис виконаний, так і інші особи, які могли його виконати. Факт виконання досліджуваного підпису від імені вигаданої або невстановленої особи обов'язково зазначається в постанові/ухвалі про призначення судової експертизи або безпосередньо в питанні, яке ставиться тільки відносно передбачуваного виконавця. На експертизу повинні бути представлені оригінали документів. До того ж вкрай важко (а в більшості випадків і неможливо) виявити умови виконання рукопису. Для якісного виконання експертних досліджень необхідні ретельно підготовлені порівняльні матеріали належної якості та відповідної кількості. Належна якість зразків – це порівняльність їх за часом написання і видом документу, мови, змісту, матеріалу, на якому виконані досліджувані текст або підпис, способу виконання і, якщо можливо, за умовами виконання.

Існують три види зразків почерку та підписів: вільні, експериментальні і умовно-вільні. Вільні зразки почерку, підписів – найбільш цінний порівняльний матеріал, так як вони виконуються без навмисної зміни ознак

почерку, підпису. Однією з основних вимог, що до вільних зразків, є безсумнівність їх походження, тобто безперечна належність рукописів, підписів певній особі. Якщо справжність зразків викликає сумніви і усунути їх неможливо, то такі зразки не слід надавати експерту. Вільні зразки, що надаються на експертизу, повинні бути виконані на тій же мові, що й досліджуваний текст, підпис.

Зразки повинні відповідати об'єктам дослідження за часом виконання. Незважаючи на відносну стійкість письмово-рухової навички, почерк особи з часом може значно змінюватись. При дослідженні рукописів, підписів, виконаних почерком високого ступеню виробленості, розрив у часі виконання досліджуваного тексту і зразків може бути відносно тривалим (до 10 - 15 років) за умови, що ця особа не перенесла за вказаний період хвороб, в результаті яких могла наступити зміна ознак почерку (захворювання очей, руки, психічні, нервові та інше), і в момент виконання досліджуваного документа не діяли незвичайні зовнішні чинники. При експертному дослідженні рукописів, виконаних з великим розривом у часі, експерту бажано надати відомості про вік, освіту, фах, письмову практику конкретної особи, перенесені нею захворювання, що впливають на почерк. Розрив у часі виконання досліджуваних документів, виконаних особами похилого віку, а також особами, які мають почерк низького та середнього ступеня виробленості, зі зразками почерку повинен бути мінімальним. Питання про можливість проведення експертизи та надання висновку без зразків, що відповідають за часом написання досліджуваному документу, вирішує експерт в кожному конкретному випадку.

Слід враховувати, що порівняльні зразки почерку повинні відповідати за цільовим призначенням і змістом. Так, при складанні офіційних документів людина може писати повільно почерком ускладненої будови, а при конспектуванні лекцій, складанні рукописів – почерком, пристосованим для швидкого письма (спрощеної будови). Зазначені варіанти почерку характеризуються сукупністю різних ознак. Перевагами експериментальних зразків почерку є можливість їх отримання в будь-якому необхідному для проведення експертизи вигляді і кількості, а також достовірність їх приналежності конкретній особі. При відібранні експериментальних зразків можна спостерігати за процесом письма з метою отримання додаткової інформації, необхідної експерту для оцінки результатів порівняльного дослідження та формулювання висновків. При відібранні експериментальних зразків почерку, підпису з метою найбільш повного прояву в рукопису всієї сукупності ознак, що характеризують почерк передбачуваного виконавця (поза, звична рука, темп, шрифт, матеріал документу), дотримуються ті ж умови, в яких виконаний досліджуваний документ. Особа, у якій відбираються експериментальні зразки почерку або підпису, має виконувати їх, перебуваючи в нормальній позі і може користуватися при цьому окулярами і звичним пишучим засобом. Експериментальні зразки можуть бути отримані під диктовку слідчого. Текст готується заздалегідь і

диктується в темпі, обумовленому слідчим; при цьому слова зачитуються так, як вони вимовляються, розділові знаки голосом не виділяються. Якщо обставини справи дозволяють, то 3-4 рази диктується зміст підлягаючого досліджуванню документу. Якщо при відібранні експериментальних зразків виявиться, що особа прагне змінити свій почерк і уповільнює або прискорює темп письма, це необхідно перешкоджати шляхом прискорення або уповільнення диктування. Відібрання експериментальних зразків проводиться в кілька прийомів. У разі якщо слідчий визнає зайвим ознайомлення особи зі змістом досліджуваного документа, йому диктується спеціально складений текст, що містить фрагменти і окремі слова з цього документа. Ні в якому разі не можна давати списувати з досліджуваного тексту або змальовувати з досліджуваного підпису. Якщо досліджуваний документ виконаний з наслідуванням друкованого або іншого шрифту, або лівою рукою, особі повинно бути запропоновано виконати зразки усіма відомими йому шрифтами і не тільки правою, але й лівою рукою. У тих випадках, коли у слідчого є підстави припускати, що досліджуваний документ був виконаний в незвичайних умовах або навмисно зміненим почерком, при відібранні зразків можуть бути створені відповідні умови: заданий певний темп письма, запропоновані аналогічні за змістом тексти, подібні пишучі прилади та матеріали і т.п. Ймовірному виконавцю досліджуваного документа може бути запропоновано виконати текст в рукавичках, без окулярів або в темних окулярах, зі зміною пози, положення аркуша паперу, підкладці та інше. У деяких випадках, коли експертиза повинна бути проведена тільки по умовно-вільним зразкам (якщо не виявлені вільні зразки, а відібрати експериментальні неможливо), експерту доводять до відома про причини неможливості надання інших зразків, про що вказується в постанові/ухвалі про призначення судової експертизи. Тоді проведення експертного дослідження ускладнюється, хоча в деяких випадках питання, поставлене перед експертом, все ж може бути вирішене за умови, що в зразках виявиться достатня ідентифікаційна сукупність ознак почерку.

Примак Роман Миколайович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

Наказ МО №661 від 8.12.2016 визначає класифікацію безпілотних літальних пристроїв, що застосовуються всіма суб'єктами авіаційної